

Antikvarisk utredning

Klagshamns stationspark

SPÅR EFTER PARK OCH TRÄDGÅRDAR I ANSLUTNING TILL KLAGSHAMNS
STATION

Fastigheterna Lastbryggan 1 och Klagshamn 49:82 i Malmö stad
Skåne län

Malmö Museer
Kulturarvsenheten
Rapport 2011: 011

Anna Andréasson och Pia Gunnarsson Wallin

Antikvarisk utredning

Klagshamns stationspark

SPÅR EFTER PARK OCH TRÄDGÅRDAR I ANSLUTNING TILL KLAGSHAMNS
STATION

Fastigheterna Lastbryggan 1 och Klagshamn 49:82 i Malmö stad
Skåne län

Malmö Museer

Box 406

201 24 Malmö

Tel: 040-34 10 00

Besöksadress: Malmöhusvägen

www.malmo.se/museer

Antikvarisk utredning**Klagshamns stationspark- Spår efter park och trädgårdar i anslutning till Klagshamns station**

Fastigheterna Lastbryggan 1 och Klagshamn 49:82 i Malmö stad, Skåne län

Kulturarvsenheten Rapport 2011:011

Författare: Anna Andréasson och Pia Gunnarsson Wallin

Foto: Se respektive bildtext.

Grafisk form: Anders Gutehall

Sättning: Anna Andréasson

Omslagsbild: Ortofoto 1938-40.

© Malmö Museer 2011

Innehåll

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Inledning	5
Områdets historia	5
Kulturhistoriskt intressanta lämningar inom området	9
Indelning i delområden	9
1. Den egentliga stationsparken	9
2. Roslunds villa	11
3. Flerfamiljshus med tjänstemannabostäder	16
4. Handelsträdgården	21
5. Stationshotellet	24
6. Disponentvillan	30
7. Vägen som följer bygränsen	34
8. Stationsområdet	35
9. Del av Gads väg	36
Den gröna kulturmiljön – kort sammanfattande analys	36
Referenser	39
Årets rapporter	40

Bilagor

Bilaga 1 Ortofoto 1938-40.

Bilaga 2 Inmätta träd och kulturlämningar på ortofoto från 1971.

Bilaga 3 Inventering av träd 2010 fördelat på växtfamiljer.

Tekniska och administrativa uppgifter

Län Skåne
Kommun Malmö stad
Ort Malmö
Fastighet Lastbryggan 1, Klagshamn 49:82
Ägare Kommanditbolag Klagshamns exploatering (Lastbryggan 1) och Malmö stad
(Klagshamn 49:82)

Arkiverat material Digitala bilder, Malmö Museer

Inledning

Gatukontoret i Malmö stad har för avsikt att ta fram en idéstudie för det område i Klagshamn som, kanske lite felaktigt, går under arbetsnamnet "Stationsparken". Ytan består dels av en förvildad stationspark och dels av lämningarna efter fyra trädgårdar och en handelsträdgård, i anslutning till Klagshamns gamla järnvägsstation. De fyra trädgårdarna har tillhört två villor, ett hotell och ett tvåvåningshus med lägenheter.

Målet med idéstudien är att finna ett intressant och hållbart koncept för utveckling av parken. Den skall vara attraktiv och ha en egen identitet, samtidigt som den fungerar som stadsdelspark – en mötesplats för både klagshamnsbor och andra besökare. En möjlighet att åstadkomma detta är att låta områdets historiska innehåll och dess bevarade lämningar av park och trädgårdar bilda utgångspunkt för utvecklingen. I detta sammanhang blev Malmö Museer ombudade att göra en antikvarisk utredning innehållande en områdeshistorik och en inventering samt tolkning av områdets kulturhistoriska innehåll. Utredningen omfattar en rekonstruktion av platsens utveckling, en beskrivning av nuläget och vad som faktiskt finns bevarat, samt en tolkning av lämningarna med utgångspunkt i intervjuer, litteratur, fotografier och äldre kartmaterial.

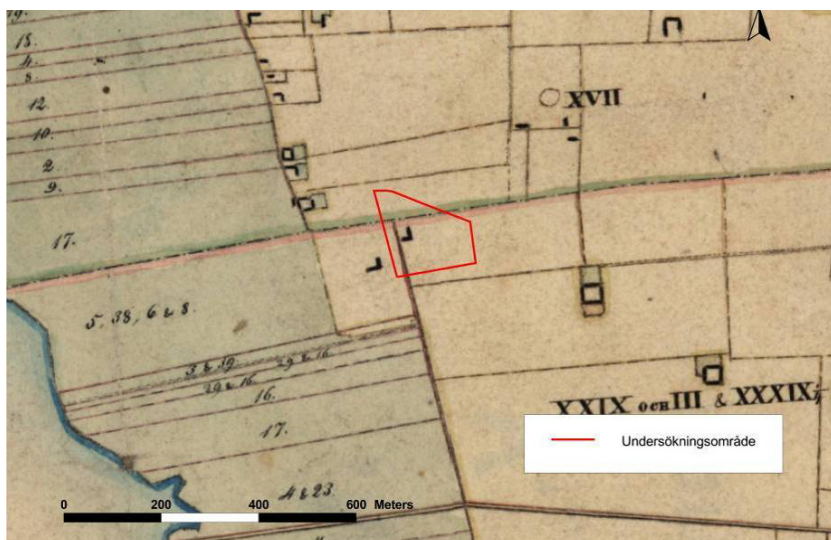
För den del av översikten som direkt omfattar den gröna kulturmiljön valde man att även anlita trädgårdsarkeolog Anna Andréasson, ArchaeoGarden, eftersom hon har specialkunskaper när det gäller att dokumentera och tolka lämningar efter äldre gröna kulturmiljöer. Viktigt källmaterial har tillhandahållits av Bror Olsson och Hans-Erik Grip från Kvarndala Kulturhistoriska Förening (tidigare Föreningen Klagshamns- och Västra Klagstorps Historia).

OMRÅDETS HISTORIA

Före kalkindustrin (– 1880-talet)

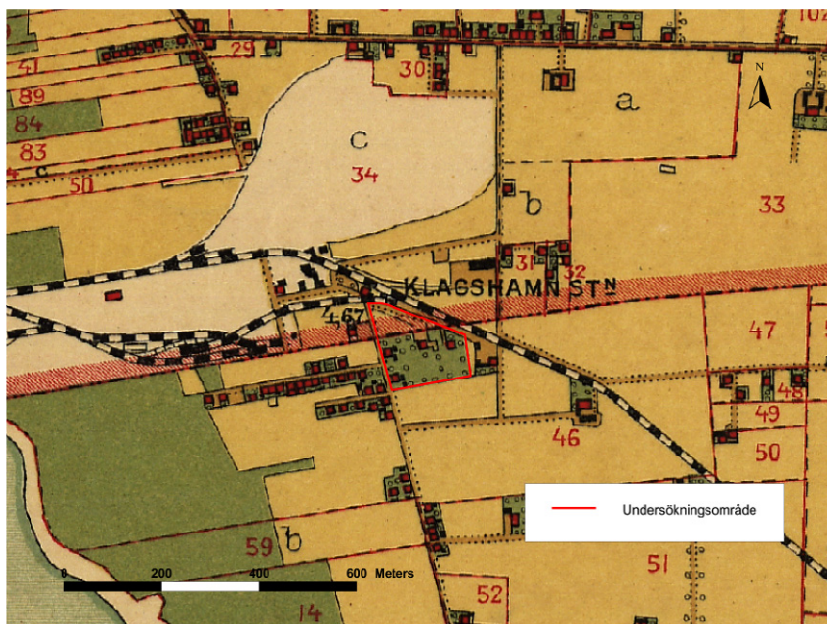
Klagshamn skärs i öst-västlig riktning av den gamla by- och sockengränsen mellan V. Klagstorp och Tygelsjö. Norra delen tillhör V. Klagstorps by och den större, södra delen Tygelsjö by. Före enskiftet låg bebyggelsen samlad på bytomterna i byarnas östligare delar. V. Klagstorp enskiftades år 1804 och Tygelsjö året efter. Efter enskiftet kom bebyggelse att hamna även i byarnas västra delar.

Vårt studieområde ligger precis på gränsen mellan byarna. Den egentliga stationsparken ligger inom V. Klagstorps mark, där också stationen och all industri i området också låg. Trädgårdarna däremot ligger på Tygelsjöns mark. Den norra delen av undersökningsområdet hamnade vid enskiftet av V. Klagstorp inom det skifte som tilldelades hemman nr 17 i byn.

Figur 1. Utsnitt ur sockenkartan 1853.

Tygelsjödelen av området har ingått i det skifte som tilldelades gården nr 3, 29 och 39 vid enskiftet. Enheten har alltså skapats av delar av hemmanen nr 3, 29 och 39 i byn. Någon gång efter enskiftet har det gjorts en hemmansklyvning. Den nya gårdsenheten fick då gårdsbyggelse inom studieområdets västra del, i närheten av den plats där sedan Roslundsvilla skulle komma att ligga. Inom Tygelsjödelen utgör studieområdets västra gräns också gräns mellan de enskiftade ägorna (åt öster) och området Strandmarken (åt väster) som även efter 1805 brukades samfällt av Tygelsjö by.

Figur 2. Häradskartan 1912.

Kalkindustrin (1880-tal – 1938)

Området strax söder om Malmö är rikt på kalksten. Danien-kalkstenen bildades under yngre Paleocen, ligger på upptill 5 meters djup och har överlagrats av olika moräner. Det finns arkeologiska lämningar som visar att kalk bröts här redan under tidig medeltid (Falk & Jönsson et.al. 2007). Bygdens bönder hade länge kalkbrytning som en viktig binäring till jordbruket och fisket. När kalken grävts upp brändes den i primitiva ugnar och kunde sedan användas till murbruk och puts.

På 1880-talet startade lantbrukare Lars Hermodsson och några av hans söner kalkbrytnings- och kalkbränningsverksamhet i mindre skala. Denna verksamhet bedrevs av Lars Hermodsson fram till 1896 under namnet Västra Klagstorps Kalkbruk. År 1896 övertogs firman av det nybildade Klagstorps Kalkbrott AB.

Att kalkbrytningen just i denna tid övergick till att bli mer storskalig är ingen slump. Industrialiseringen och urbaniseringen som på allvar kom igång under andra halvan av 1800-talet skapade en ökad efterfrågan på cement och eftersom det var kostsamt att importera fanns en marknad för inhemsk tillverkning.

Det år 1896 nybildade Klagstorps Kalkbrott AB hade i huvudsak danska ägare, men redan efter några få år gick ägandet över till svenskar. Under den danska perioden anlades järnvägen mellan Klagshamn och Tygelsjö (Västra Klagstorp-Tygelsjö Järnväg, KTJ) man byggde stationshus, och anlade också en hamn. Det var också under denna tid som Klagshamnsudden började byggas. Kalkugn och järnvägsbank tillkom 1896-98. Kraftstation, verkstäder, lokstall och pumphus uppfördes 1898. År 1898 fick också Klagshamn sitt nuvarande namn. År 1903 anlades en cementfabrik, en Y-tongfabrik och en kalkugn till uppfördes. År 1904 anslöt sig Klagshamns Kalkbrott AB till Svenska Cementförsäljnings Cementa AB. Vid denna tid producerades 17 % av den totala svenska produktionen av cement i Klagshamn.

När orten var som störst omkring 1910 hade den 1200 invånare. Här kom också att finnas bland annat en kalkstensfabrik, en gödningsfabrik, en destilleringsfabrik och ett tunnbinderi. Dessutom fanns arbetarbostäder, tjänstemannabostäder, affärer, en skola, ett Folkets hus och ett hotell samt inte mindre än fyra krogar.

På 1920-talet kom ett egnahemsbyggande igång i samhället och år 1922 omorganiserades företaget som då bytte namn till Klagshamn Cementverk AB. 1938 var dock Klagshamns industriepok över.

Figur 3. Ortofoto från tiden 1938-1940.

Efter kalkbrottsindustrin (1938 –)

Mellan 1942 och 1967 ägdes undersökningsområdets alla fastigheter av företaget Laguna AB, ett dotterbolag till Kockums Mekaniska Verkstads AB i Malmö. Företaget hade anställda snickare, murare och trädgårdsarbetare som skötte fastigheterna, både byggnader och trädgårdar. Inom en del av ytan fanns också en handels-trädgård som försåg företaget med trädgårdsprodukter.

Godstrafiken på järnvägen upphörde i samband med att kalkindustrin lades ner. Viss transport fortsatte via järnvägen fram till 1945 när också denna upphörde. Järnvägsrälsen togs bort 1963. År 1967 såldes byggnader och mark till vidare till byggföretaget BPA (från 1993 en del av PEAB) och det var nu förfallet började på allvar. År 1982 lät ägaren riva alla byggnader inom undersökningsområdet. Trädgårdarna växte igen, men efter dessa finns fortfarande en hel del spår.

Figur 4. Ortofoto efter år 2000.

Kulturhistoriskt intressanta lämningar inom området

INDELNING I DELOMRÅDEN

För att underlätta beskrivningen och dokumentationen av det studerade området har vi delat in det i ett antal delområden, som baseras på hur området såg ut på den ekonomiska kartan 1969.

Figur 5. Undersökningsområdet indelas av praktiska skäl i nio delområden: 1) Den egentliga stationsparken, 2) Roslunds villa, 3) Personalbostäder för lägre tjänstemän, 4) Handelsträdgården, 5) Stationshotellet och 6) Disponentvillan. Vi har även valt att behandla tre anslutande ytor som har speciell betydelse för undersökningsområdets historia: 7) Vägen som följer bygränsen, 8) Stationsområdet och 9) Gads väg.

1. DEN EGENTLIGA STATIONSPARKEN

Ytan avgränsades i norr och öster av Stationsområdet, i söder av vägen som följer sockengränsen (delområde 7) och i väster av Gads väg (delområde 9). På Härads-kartan 1912 är ytan inte markerad som park (Figur 2), men på ortofotot från 1938-40 finns en plantering med gångar (Figur 3). Parken bör alltså ha anlagts mellan 1912 och 1940. Med tanke på att persontrafiken på banan tog slut 1927 kan man gissa att den anlades mellan 1912 och 1927. Däremot tog det säkert tid innan den växte till och blev mer frodig. På ett bevarat foto från 1920 är ytan fortfarande öppen och man ser stationshotellet i bakgrunden (Figur 6). På ett annat foto från några decennier senare syns en tät häckplantering, men inga högre träd (Figur 12).

Figur 6. Detalj av foto 1920. Hotellet skymtar på andra sidan parkytan. Foto: Nybergsska samlingen, Sveriges Järnvägsmuseum.

Ortofotot från 1938-40 visar mjukt böljande gångar inom området och en större öppen plats i mitten. Olika buskage och träd är planterade relativt symmetriskt inom den mjukare formen. Hans-Erik Grip som är uppvuxen i närheten, och lekte här som barn under 50-talet och 60-talet, berättar att det fanns en klippt häck runt om, och trädtrader längs vägen i söder (delområde 7). Han minns också träd och växtlighet som mycket uppvuxen och frodig, samt att det fanns en gräsbevuxen öppen plats i mitten. I den östra delen stod bokar och granar så tätt att barnen kunde klättra från träd till träd när de lekte. Enligt Hans-Erik fällde en storm 1968 många av träden som då blivit höga, framförallt granar, och en något senare storm tog ytterligare många stora träd. Sannolikt är detta en anledning till att det finns så få barrträd inom området idag.

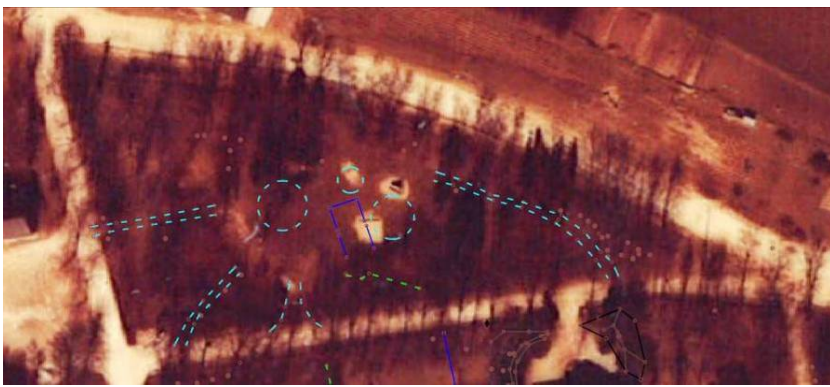

Figur 7. Utsnitt ur ortofoto från 1938-1940, där gångsystemet i stationsparken skymtar.

Figur 8. Utsnitt ur flygfoto från 1958. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Inom de centrala delarna av delområde 1 finns idag en relativt modern lekplats med diverse lekredskap. De gångspår som har mätts in (Figur 9) ser delvis ut att sammanfalla med äldre gångar som syns på ortofotot från 1938-40 (Figur 7). Större och äldre träd, liksom äldre prydnadsbuskar, finns framförallt kvar i ytans kanter. Bland de bevarade större träd och buskar som noterades och mättes in vid gatukontorets inventering finns en stor hassel i nordvästra hörnet, samt stora exemplar av björk (*Betula* sp.), skogslönn (*Acer platanoides*), tysklönn (*Acer pseudo-platanus*), hästkastanj (*Aesculus* sp.), poppel (*Populus* sp.), naverlönn (*Acer campestre*) och bok (*Fagus* sp.).

Figur 9. Av gatukontoret inmätta bevarade strukturer inritade på ortofoto från 1971. Ljusblå streckade linjer visar inmätta kanter på t.ex. gångar.

2. ROSLUNDS VILLA

Roslund var kamrer inom kalkindustrin, och i enstaka källor kallas huset istället kamrervillan. Från mitten av 1950-talet beboddes huset av en familj som hette Larsson. Mannen i familjen kallades enligt Hans-Åke Grip för Tivoli-Larsson eftersom han arbetat på Tivoli i Köpenhamn.

Roslunds villa uppfördes 1905. Inom delområde 2 fanns enligt kartan från 1853 en gårdsbyggnad redan vid 1800-talets mitt, som bör ha tillkommit efter skiftet 1805 (Figur 1). Denna byggnad är på kartan (1853) markerad som vinkelformad. Sannolikt avses en typ av hus med bostadshus i det ena delen och ekonomibyggnad i den andra. Det är möjligt att man vid bygget av villan kan ha inkorporerat delar av den äldre byggnaden.

Figur 10. Roslunds villa. Foto: Kvarndala kulturhistoriska förening.

Villan var vinkelformad, med en sida nästan i liv utmed Gads väg. Byggnaden hade 1½ plan med bottenvåningen putsad och avfärgad i en ljus kulör eller kalkad. Gavelröstena var klädda. Taket var ett sadeltak eller eventuellt ett pagodtak, klätt i rött tegel. I söder var taket valmat. Mot söder fanns en takkupa och i det norra vinkelbenet fanns även en skorsten. Skorstenen tillsammans med en förstuga i öster skvallrar om att det var här i öster byggnadens kök låg. I byggnadens vinkel byggdes en veranda och mot norr verkar en frontespis markerat byggnadens ingång. Även frontespisen verkar ha varit klädd. Fönstren var korspostfönster.

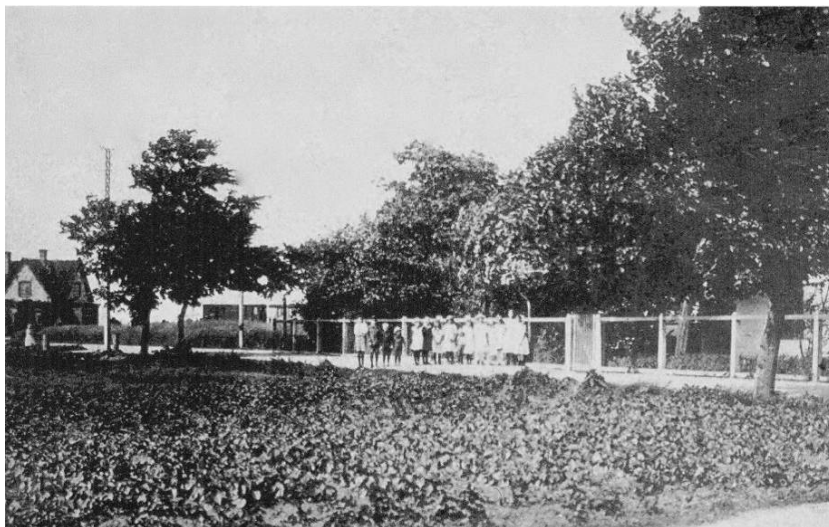

Figur 11. Utsnitt ur flygfoto från norr. Nederst till höger syns Roslunds villa och överst tjänstemannabostäderna. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Till Roslunds villa hörde två uthus, ett strax öster om huset och ett i sydöst. Det östra fanns med på häradskartan 1912 (Figur 2) men inte på den ekonomiska kartan 1969 (Figur 5). Det sydöstra fanns kvar åtminstone till 1971, och sannolikt till 1982, då också villan revs.

Uthuset i sydöst var en envåningsbyggnad med sadeltak. Fasaden var putsad och antingen avfärgad i en ljus kulör eller kalkad. Taket var täckt med svart papp och hade en skorsten. Skorstenen antyder att byggnaden förmodligen åtminstone delvis användes som brygghus. Det andra uthuset vet vi inte så mycket om. Det är markerat på häradskartan (1912) men syns inte på några bevarade fotografier.

Strax öster om villan fanns en stor jordkällare med dörren vänd mot väster (Figur 10). Den ser ut att vara täckt med stenar och låg växtlighet. Jordkällaren finns ännu kvar, men har delvis rasat in. Mellan villan, det sydöstliga uthuset/ brygghuset och jordkällaren fanns en gårdsplan som av fotografierna att döma var grusad. Denna hade inkörsväg från Gads väg. Villans huvudentré mot norr har också haft en gång ut till Gads väg.

Figur 12. En bild mot Roslunds villas trädgård från sydväst. Till höger skymtar Stationsparken och stationshuset. Träden i trädgården är redan halvvuxna. Fotot visar också hur staketet med betongstolpar var konstruerat. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Figur 13. Utsnitt ur flygfoto från 1958 från nordöst. T.v. Flerfamiljshuset med tjänstemannabostäder, t. h. Roslunds villa. Foto: Kvarndala Kutlurhistoriska Förening.

Villatomten var att döma av Figur 12 avgränsat av ett trådnätstaket med stolpar gjutna i betong mot Gads väg i väst. Samma staket fanns mot handelsträdgården i öst, liksom på södra sidan mot delområde 3. Den sistnämnda delen är den idag mest välbevarade, och här kan man bland annat tydligt se hur staketet varit konstruerat, t.ex. hur den övre plankan som höll metallnätet på plats varit fäst vid betongpelarna genom med ingjutna metallfästen (Figur 14). Mot vägen som följer bygränsen i norr (delområde 7) finns idag en trädrad men inga tydliga staketlämningar (Figur 15). Sannolikt har dock ett likadant staket funnits även här.

Figur 14. T.v. rest av staket mellan Roslunds villa och tjänstemannabostäderna. Foto: Anna Andréasson 101217. T. h. närbild stolpe. Foto: Anna Andréasson 101020.

Figur 15. Roslunds trädgård, gränsen mot vägen som följer bygränsen (delområde 7). Längs vägen finns resterna av en trädrad. Foto: Anna Andréasson 101217.

Figur 16. I trädgården vid Roslunds villa växer i nordvästra hörnet idag bland annat ek, hästkastanj och snöbär. Foto: Anna Andréasson 101214.

Den egentliga prydnadsträdgården vid Roslunds villa låg norr om byggnaden. I denna del fanns förutom träd och prydnadsbuskar även en centralt placerad, långsmalt avrundad rabatt utskuren i det klippta gräset (Figur 10). Den avrundade formen är fortfarande synlig på ortofotografiet från 1971 (Figur 17) men kan idag inte längre urskiljas. Däremot finns en ganska stor mängd olika prydnadsbuskar, varav vissa fortfarande växer i en avrundad form, kanske en rest efter plantering på utsidan av rundningen (Figur 18).

Figur 17. Av gatukontoret inmätta bevarade strukturer inritade på ortofoto från 1971. Den svarta linjen visar jordkällaren, och den streckade gröna linjen visar en stig som går precis innanför lämningarna efter ett trädnätstaket. Norr om villan syns fortfarande den rundade rabattformen som nämns i texten ovan.

Figur 18. Trädgården vid Roslunds villa, norra delen. Här finns bland annat vedartade växter placerade i halvcirkel som kanske följer kartornas cirkelform. Lianerna som hänger ner är klematis, sannolikt skogsklematis. Foto: Anna Andréasson 101214.

Inom området där den nordliga trädgården låg noterades vid gatukontorets inventering och inmätning bland annat två större ekar (*Quercus robur*). Vid senare inventeringar noterades också flera gamla och stora prydnadsbuskar, bland annat forsythia (sannolikt hybridforsythia, *F. x intermedia*), berberis (*Berberis vulgaris*), snöbär (*Symphoricarpos albus* ssp. *laevigatus*) samt gullregn (*Laburnum* sp.). Sannolikt finns också ytterligare arter. I den norra delen fanns också björnbärssnår (*Rubus* Björnbär-gruppen) och ett stort bestånd av klematis klättrande långt upp i trädkronorna. Troligen rör det sej om skogsklematis (*Clematis vitalba*). Bladrosetter på marken indikerar att även vissa perenner överlevt förvildade, trots ett tätt och skuggande krontak.

Figur 19. Roslunds trädgård (delområde 2) till vänster forsythia, till höger björkdunge. Foto: Anna Andréasson 101020.

Figur 20. Jordkällaren från öst, en struktur som kan bli ett intressant inslag i en framtida park, bara det inre betongrummet görs säkert. Foto: Anna Andréasson 101217.

På platsen där villan stod växer idag en dunge av mindre björkar (sannolikt vårbjörk, *Betula pendula*) samt ett antal yngre tysklönnar (*Acer pseudoplatanus*) och ett knappt halvdussin mindre ekar (sannolikt vanlig ek *Quercus robur*).

Direkt nordöst om jordkällaren växer en större bok (*Fagus* sp.) och öster om denna, i linjen med det gamla staketet mellan Roslunds trädgård och handels-trädgården, finns en stor naverlönn (*Acer campestre*). För övrigt växer i denna del av gränspartiet mellan delområde 2 och 4 samt handelsträdgården framförallt lönn (*Acer platanoides*) men även hassel (*Corylus avellana*). Vid inventeringen 101020 noterades i jordkällarens omgivning även hassel (*Corylus avellana*) och en lärk (sannolikt europeisk lärk *L. decidua*).

3. FLERFAMILJSHUS MED TJÄNSTEMANNABOSTÄDER

Inom delområde 3 uppfördes 1905 en tvåvåningsbyggnad med lägenheter för lägre tjänstemän. I huset fanns enligt Bror Olsson omkring ett halvt dussin lägenheter. Byggnaden fungerade fram till rivningen 1982 som hyresfastighet. Under den tid Laguna AB ägde området fanns även lokaler för den fastighetssköttande personalen (snickare, murare, trädgårdsmästare) i huset, minns Hans-Erik Grip. Trädgårdsmästare Arvid Magnusson som skötte handelsträdgårdsytan (delområde 4) bodde med sin familj i en av lägenheterna.

Flerfamiljshuset var byggt i tegel med listverk i tegel. Taket var ett sadeltak med slät taktäckning. Det fanns tre skorstenar inocken och en i takfallet. På husets baksida mot öst fanns ett trapphus (Figur 22 & 24). Fönstren var omväxlande korspostfönster och tredelade fönster med mittpost. Mot väst nära sydvästra hörnet fanns en entré med två pardörrar (Figur 21). Ingångar fanns enligt Bror Olsson även på husets baksida.

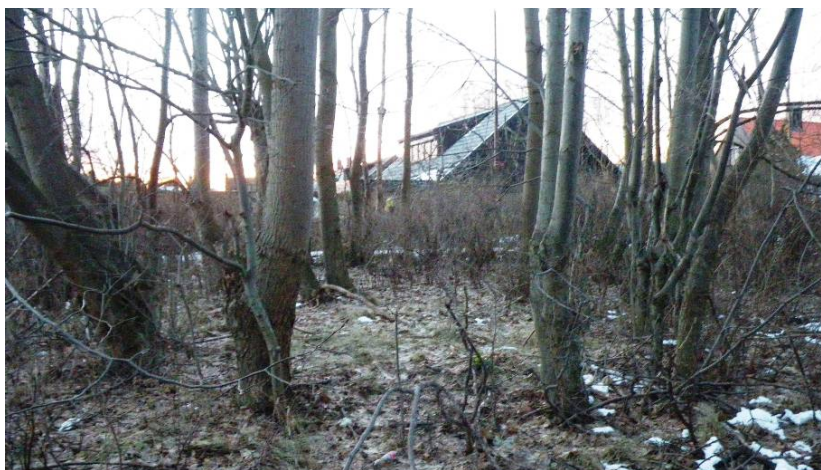
Figur 21. Delområde 3, flerfamiljshus med bostäder för lägre tjänstemän. Foto: Kvarndala kulturhistoriska förening.

Figur 22. Utsnitt ur flygfoto från norr. I bakgrunden syns den äldre bussvändplatsen som låg i anslutning till nuvarande Syster Nannys stig. Mellan denna och flerfamiljshuset med tjänstemannabostäder syns på fotot också odlingslotter, vilka enligt Bror Olsson innehades av familjer som bodde i husen väster om nuvarande Gads väg. Dagens bussvändplats ligger längre norrut, på samma plats som flerfamiljshuset låg. På fotot syns norr om flerfamiljshuset t. v. stora träd, möjligen björkar, och t. h. en rund form av klippta buskar eller träd, kanske en berså. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Bakom huset på östra sidan fanns en öppen gårdsplan som sannolikt var grusad. I tomtens sydöstra hörn fanns ett uthus med skorsten, som enligt Bror Olsson sannolikt bland annat varit tvättstuga. Gårdsplanen på östsidan anslöt till Gads väg genom en bredare grusad gång söder om tvåvåningshuset, och en gång som ser ut att ha varit smalare strax norr om. I förlängningen av den norra gången fanns även en passage genom staketet till handelsträdgården i öster (Figur 24 och 26).

På platsen där flerfamiljshuset låg finns idag en relativt ny busshållplats med vändslinga. Trädgården är bevarad ungefär ner till den plats där den nordliga gången, norr om flerfamiljshuset, fanns (Figur 24). I kanten intill busshållplatsen finns idag kvar tre stora björkar (*Betula pendula*) som kan vara de samma som de som syns på äldre foton (Figur 22). Väster om björkarna finns idag en cirkel av träd, framförallt lindar (*Tilia* sp.) men också två skogslönnar (*Acer platanoides*) och en tysklönn (*Acer pseudoplatanus*). Träden bär tydliga spår av att en gång ha varit hårt beskurna (Figur 23). Sannolikt är detta resterna efter en rund lindberså som att döma av Figur 22 verkar ha funnits direkt nordöst om flerfamiljshuset. Rester efter en liknande rundel finns i disponentvillans trädgård (delområde 6).

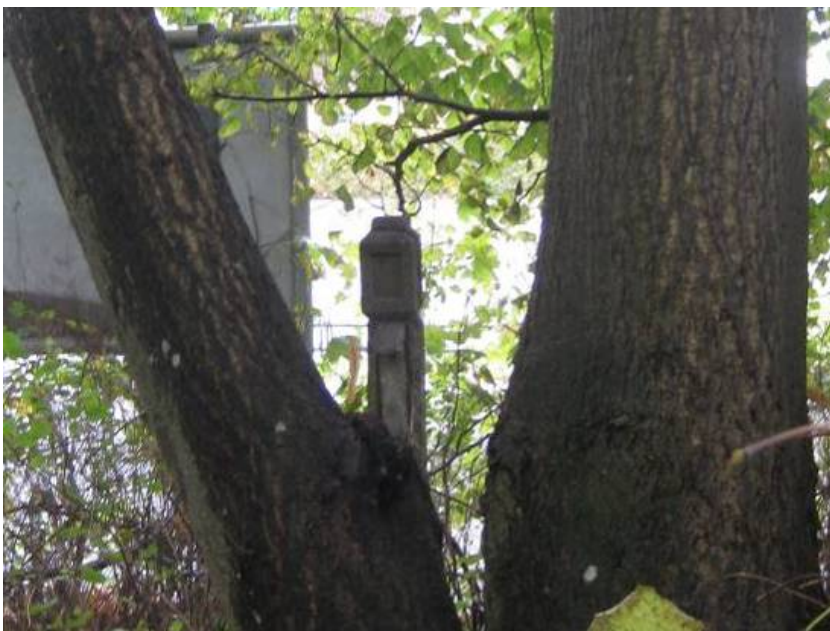
Figur 23. Trädcirkel i sydvästra hörnet av delområde 3, vilken tolkas som lämningarna efter en lindberså. Foto: Anna Andréasson 101214.

Figur 24. Utsnitt ur flygfoto 1958 från nordöst. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska förening.

Flerfamiljshusets trädgård avgränsades mot Gads väg av en klippt häck och regelbundet placerade, beskurna träd (Figur 22). Mot öst och troligen även mot söder avgränsades trädgården av ett trädnätstaket, sannolikt likt det som omgav Roslunds villa (delområde 2). I den sydligaste bevarade delen av gränsområdet mot handelsträdgården (delområde 4) växer idag en kort rad stora och gamla hasselbuskar (*Corylus avellana*) som mot norr övergår i kort en rad lind (*Tilia* sp.).

Mot norr avgränsades delområde 3 av ett trädnätstaket som idag är relativt välbevarat (delområde 2). Troligen fanns ett sådant staket också längs den norra sidan av gången som gick norr om flerfamiljshuset, eftersom en betongstolpe av samma slag som de vid Roslunds villa fortfarande står kvar här. Idag finns den precis i kanten mot den nuvarande busshållplatsen (Figur 25). Om stolpen står kvar på ursprungsplats, och inte flyttats, bör detta betyda att den norra delen av delområde 3 troligen varit inhägnad för sig med trädnätstaket.

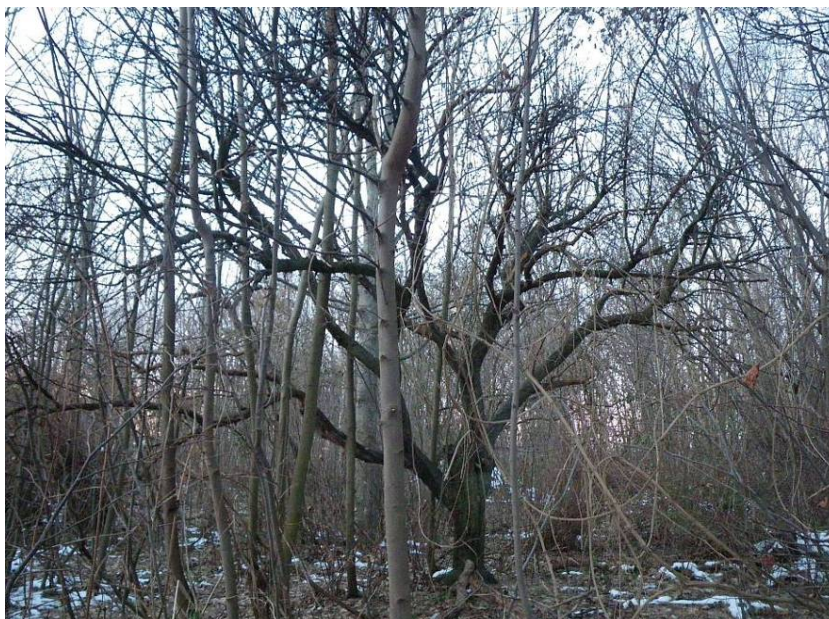

Figur 25. Betongstolpe i södra delen av delområde 3, fotograferad mot busshållplatsen. Foto: Anne Richthoff 101020.

Den nordliga delen av delområde 3, ser ut att ha rymt en prydnadsträdgård med träd och buskar. På fotografierna syns också flera fruktträd, bland annat en öst-västlig rad längst i norr (Figur 24). Än idag finns här fyra fruktträd kvar, sannolikt äppleträd (Figur 27) som skulle kunna rensas fram och skötas om för att bli en del av den nya parken. Direkt intill staketet mot Roslunds villa finns också en rad med mycket stora och gamla prydnadsbuskar, bland annat Forsythia (*Forsythia* sp.). Vid gatukontorets inventering och inmätning noterades i nordligaste delen av delområde 3 även en stor pil (*Salix* sp.) och en större tysklönn (*Acer pseudoplatanus*).

Figur 26. Av gatukontoret inmätta bevarade strukturer inritade på ortofoto från 1971. Den streckade gröna linjen markerar en inmätt stig, som följer lämningarna efter det trådnätstaket som avgränsade handelsträdgården.

Figur 27. Ett av fruktträden i den nordligaste delen av delområde 3 fotograferat mot norr. Foto: Anna Andréasson 101214.

Figur 28. Ett foto taget från bussvändplatsen i söder som tydligt visar hur den stora artrikedomen bland träd och buskar inom undersökningsområdet ger ett intryck av lummighet och intressant variation i färg och form. Foto: Anna Andréasson 101020.

4. HANDELSTRÄDGÅRDEN

Ytan som har använts som handelsträdgård är vinkelformad. Att döma av ortofotot 1938-40 verkar den vid denna tid ännu inte ha varit en separerad enhet, men redan 1958 ser den ut att ha fått tydliga avgränsningar och man hade byggt ett stort växthus i sydöst (Figur 31). Växthuset fanns kvar 1971 (Figur 32). Ortofoto från 1971 visar dessutom ett antal drivbänkar öster om växthuset, vilket tyder på att odlingen då fortfarande kan ha varit igång. Enligt Bror Olsson tillkom den mer fristående handelsträdgårdsrörelsen sannolikt på 1950-talet. Den drevs av Arvid Magnusson, som tidigare varit trädgårdsmästare på den stora gården Sjötorp. När Kockums/Laguna AB köpte alla fastigheter inom undersökningsområdet köpte man också Sjötorp. En arrendator tog över driften där och sannolikt behövdes inte längre någon trädgårdsmästare, utan Arvid Magnusson flyttade till Klagshamn. Laguna AB skall enligt Bror Olsson även ha haft andra odlingsytor i närområdet. Produkterna från -odlingarna användes sannolikt till en del inom företaget, men säkert sålde man också en hel del, menar Bror Olsson.

Figur 29. Utsnitt ur ortofoto 1938-40.

På ortofotot 1938-40 syns också en mindre byggnad nere i sydöstra hörnet, söder om disponentvillan (delområde 6). Troligen är det samma växthus/orangeri som man än idag kan se tydliga lämningar efter på samma plats (Figur 35). Direkt intill lämningens norra sida växer idag en relativt stor pil (*Salix* sp.).

Figur 30. Del av vykort som visar hotellet i Klagshamn från sydväst. Växtligheten i förgrunden är sannolikt handelsträdgården. Fotografiet är troligen taget ca 1910. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Handelsträdgården verkar ha avgränsats av metalltrådstaket på alla sidor. Lämningar efter sådana staket finns ännu väst, nordöst och sydöst. Mot väst (delområde 2 och 3) har staketet sannolikt haft gjutna stolpar av betong med enkel geometrisk dekor (Figur 14). Före betongstolpstaketet verkar på samma plats ha funnits ett enklare trästaket (Figur 30).

Mot delområde 5 och 6 finns idag lämningar efter trådstaket med två typer av metallstolpar, som troligen representerar en yngre tidsfas då man bytt ut betongstolparna. I nordöst mot hotellet (delområde 5) finns bevarat en förhållandevis tät rad enkla metallstolpar, och i sydöst mot disponentvillan (delområde 6) finns bågformade metallstolpar, samt en grind i metall mellan disponentvillans trädgård och den östligaste delen av handelsträdgårdsytan.

Grindlämningen antyder att kopplingen mellan den östra delen av handels-trädgårdsytan, där det mindre växthuset/orangeriet låg, och disponentvillan varit stark. Det är möjligt att denna del av handelsträdgårdsytan åtminstone tidvis odlats av dem som bott i villan (delområde 6). Ytterligare en omständighet som tyder på att växthus- eller orangerilämningen kan ha haft en koppling till disponentvillan, är att den ser ut att ha funnits redan då ortofotot 1938-40 togs, och att den då ser ut att ha legat på en yta med koppling till disponentvillan (Figur 29).

Figur 31. Utsnitt ur flygfoto från 1958. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Figur 32. Av gatukontoret inmätta bevarade strukturer inritade på ortofoto från 1971. Den streckade gröna linjen i väst markerar en inmätt stig, som följer lämningarna efter det trådnätstaket som avgränsade handelsträdgården i väst. De två blå linjerna visar var lämningar av metallstolpar till trådstaket hittats. Den röda rektangeln visar en inmätt grund som utgör lämningarna efter ett äldre växthus eller orangeri av mindre format.

Av bland annat flygfotografiet från 1958 och ortofotot från 1971 framgår att det fanns en relativt bred passage mellan flerfamiljshuset (delområde 4) och handels-trädgårdsytan. I flerfamiljshuset fanns åtminstone under den period då Laguna AB ägde området (1942-1967) kontor för personalen som skötte företagets fastigheter i området, något som Hans-Erik Grip, uppvuxen i närheten under 50-talet och 60-talet, tydlig minns. Dessutom bodde trädgårdsmästaren Arvid Magnusson i en av lägenheterna med sin familj.

Handelsträdgården avgränsades i söder av en läplantering, i form av en klippt häck och en tät rad popplar. Båda finns kvar, även om det nu var längesedan häcken klipptes. Den enda del som försvunnit är den sydvästligaste, där man idag har byggt en bussvändplats. Popplarna artbestämdes vid gatukontorets inventering som svartpoppel (*Populus nigra*). Vid närmare studium kan man konstatera att det rör sig om en smalkronig pelarpoppel, sannolikt sorten 'Plantierensis' (*Populus nigra* 'Plantierensis'). Läplanteringar av detta slag har varit mycket vanliga inte minst vid fruktodlingar och handelsträdgårdar i området. De var en nödvändighet för att få odlingen att fungera på det blåsiga och trädfattiga söderslätt. Att döma av ortofotot från 1938-40 fanns poppelraden i söder redan vid denna tid.

Figur 33. Avgränsningen av delområde 4 mot söder. Foto taget mot nordväst. Foto: Anna Andréasson 101217.

Figur 34. I söder avgränsas handelsträdgården med en rad poppel. Mellan och utanför popplarna växer idag snöbär. Innanför poppelraden finns en tät häck som tidigare varit klippt. Foto: t.v. Anna Andréasson 101020, t.h. Anne Richthoff 101020.

Figur 35. Växthus/orangerigrunden i den östligaste delen av delområde 4 nära Roslunds villa. Två bevarade planteringsbänkar med dekorativ kant i klinker följer sidorna. Mellan dem finns en nedsänkt gång och innerst en vattentank med rör, kran etc. bevarat. Kvar ligger också bl. a. ennockplåt och dekorationsutformade valv av plåt som troligen suttit på sidorna. Foto: t. v. Anna Andréasson 101020, t. h. Anne Richthoff 101020.

5. STATIONSHOTELLET

Byggnaden, som i början av 1900-talet fungerade som stationshotell, uppfördes 1903 som villa åt en av de dåvarande ägarna av kalkindustrin, C. L. Müller. Huset blev hotell eftersom industrin behövde ett sådant för gäster och för representation. En anställd källarmästare, Malmqvist, med familj tog hand om Krögeriet och det fanns även en bakficka där man för en lite mindre summa kunde få mat och en sup. Byggnaden rymde också vid någon tidpunkt handelsföreningens affär. År 1922 flyttade den nya direktören och platschefen överingenjör Axel Edgren med familj in i huset. Efter 1945 beboddes huset enligt Bror Olsson av italienska svetsare med familjer som flyttat till Sverige för att arbeta på Kockums. Hans-Erik Grip minns vidare att skådespelaren Stellan Skarsgård (född 1951) bodde i huset med sin familj någon gång i början av 1960-talet, och att barnen bland annat ordnade teater på den stora vinden i det långsmala uthuset som en gång, långt tidigare, av allt att döma rymt 'Månsans krog'.

Figur 36. Stationshotellet i Klagshamn som även under långa tider fungerat som bostadshus. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Stationshotellet var en långsträckt byggnad i 1½ uppförd i en representativ och symmetrisk arkitekturstil. Vindsvåningen var en mezzaninvåning med frontespis både mot norr och söder. Byggnaden var putsad och antingen avfärgad i en ljus kulör eller kalkad. På fotografierna kan man ana band i fasaden, som kan tyda på att den varit spritputsad. Korspostfönstren hade solbänkar och längs med takfoten löpte en gesims. Den centrala entrén med pardörrar, kolonner och en ovanpåliggande balkong låg mot norr och järnvägsstationen. I söder fanns vid byggnadens centrala del en stor inglasad veranda med ovanpåliggande balkong.

Figur 37. Ett vykort från ca 1910 taget från sydväst. I förgrunden handelsträdgårdsytan som vid denna tid troligen snarast kan ha fungerat som hotellets köksträdgård. Till vänster syns hotellets fasad mot söder, i mitten 'Månsans Krog' och till höger disponentvillan. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Inom hotellets trädgård verkar ha funnits ytterligare två byggnader, en större som låg direkt öster om hotellbyggnaden och ett litet uthus i det sydöstra hörnet. Den större byggnaden är av visst intresse eftersom den sannolikt i ett tidigt skede av områdets historia var 'Månsans krog' en byggnad som fanns här redan innan kalkindustrin började, och som fortsatta alla leva sitt liv vid sidan av stationshotellet, som en plats för mer "enkelt folk". "Månsan" drev krogen i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Troligen slutade hon 1917 då krogen skall ha råkat ut för en brand. Men eftersom Bror Olssons minns "ungkarlar" födda ca 1900 som gick till Månsans krog, så bör krogörelsen med största sannolikhet ha fortsatt även efter 1917, åtminstone under några år. Kanske försvann krogörelsen år 1922 när hotellet slutade vara hotell och blev bostad åt direktör Edgren med familj. Kanske fortsatte krogörelsen ända in i tidigt 1930-tal.

Figur 38. 'Månsans krog' ca 1905. Krogen fanns på platsen innan kalkindustrin kom igång. Fotografiet är hämtat från ett vykort som bär den tryckta texten: "Willa Månsson, Klagshamn" nere i vänstra hörnet. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Figur 39. Detalj av vykort från ca 1910 (Figur 37). Till höger syns en ljus länga som ser ut att vara den samma som byggnaden på fotografiet från 1905 (Figur 38) förutom att antalet skorstenar inte verkar stämma. Den tvärställda norrdliga delen som syns på fotot från 1905 är inte heller lätt att urskilja.

Att döma av vykortet från ca 1905 bestod 'Månsans krog' av en putsad envåningslänga (troligen i nord-sydlig riktning), ljust avfärgad eller kalkad med två skorstenar inocken, samt en tvärställd envåningslänga i tegel (troligen i öst-västlig riktning) med sadeltak och en skorsten inocken. Alla fönster var tredelade tvåluftsfönster (Figur 38). På vykortet från ca 1910 (Figur 39) verkar man kunna se den ljusa längan ur en annan vinkel, från sydväst, men underligt nog ser byggnaden nu ut att bara ha en skorsten. Den tvärställda vinkeldelen i norr är svår att urskilja bakom suddiga trädgrenar. Noteras bör också att hotellet och den långsträckt byggnaden ca 1910 skiljs åt av ett högt plank, med ett lägre skjul på plankets östra sida. Inget spår efter något plank syns t.ex. på ortofotot från 1971.

Att döma både av den ekonomiska kartan 1969 och ortofotot från 1971 (Figur 5 och 41) fanns vid denna tid fortfarande strax öster om hotellet en långsträckt byggnad placerad i nord-sydlig riktning med en kortare vinkelbyggnad i öst-västlig riktning. Byggnadens form stämmer väl med fotot från 1905 av 'Månsans krog'.

Ett problem är att krogbyggnaden inte är utsatt på Häradskartan 1912, och att den enligt en uppgift skall ha brunnit ner 1917. Men även på Häradskartan finns en gårdsplan med lite udda form markerad öster om hotellbyggnaden, som antyder att här finns någonting. Jämför man med ortofotot från 1938-40 stämmer formerna mycket väl överens, men ortofotot visar dessutom en byggnad öster om planen (Figur 40). Det faktum att huset saknas på Häradskartan 1912 kan bero på att kartan helt enkelt inte varit tillräckligt detaljerad, och att kartritaren inte fick proportionerna att stämma riktigt just här.

Figur 40. T.v. utsnitt ur Häradskartan 1912, t. h. utsnitt ur ortofoto 1938-40.

Figur 41. Delområde 5, av gatukontoret inmätta bevarade strukturer inritade på ortofoto från 1971. Den heldragna blå linjen till vänster visar var lämningar efter enkla metallstolpar till ett trådnätstaket mätts in (Figur 45 t.h.). Den röda kvadraten visar de inmätta lämningarna en källare som troligen legat i sydligaste delen av uthusbyggnaden som fortfarande fanns här 1971, och som kan vara resterna av 'Månsans krog' (Figur 44). Lämningarna efter två halvmåneformade stenpartier strax norr om hotellbyggnaden har markerats med heldragen grå samt delvis svart linje. Slutligen syns i bildens nedre del till höger grå linjer som visar de inmätta avgränsningarna för ett nedsänkt rektangulärt markparti. Varför och när denna schaktning gjorts är oklart.

Hotellets trädgård avgränsades sannolikt mot vägen i norr av staket eller klippt häck. Längs vägen fanns också en trädrad. I väster mot handelsträdgården avgränsades den av ett trådstaket. Tydliga lämningar i form av metallstolpar finns, vilka verkar

yngre än de partier av staket inom undersökningsområdet som har stolpar av betong. Troligen har liknande staketlösningar funnits i öster och söder men det har inte gått att finna några spår efter dessa.

Figur 42. Utsnitt ur flygfoto från 1958. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

I norr mot vägen som följer bygränsen (delområde 7) hade stationshotellets trädgård ett påkostat anlagt entréparti som utgjordes av en grusad vändplats med en rund upphöjt välvd rabatt i mitten. Mot vägen fanns en smidesgrind. Den runda planen flankerades symmetriskt i nordväst och nordöst av inramande kvartscirkelformade stenpartier.

Figur 43. Stenpartiernas insidor är branta med synlig kallmur. Deras yttre sidor är mjukt sluttande och täckta av jord och växtlighet. Foto: Anna Andréasson 101020.

Tydliga lämningar av de två stenpartierna finns kvar (Figur 39 & 41). De är utformade med en ca 0,5 m hög exponerad stödmur av gråsten på insidan, och sluttar ut mjukt på utsidorna. På stenpartierna växer bland annat idegranar (*Taxus* sp.) och det östligaste av dem är täckt av vintergröna (*Vinca minor*). På ytan som varit grusplan samt på ytan där huset en gång låg växer idag tätt med mindre träd, framförallt tysklönn (*Acer pseudoplatanus*) men även björk (*Betula pendula*) och gullregn (*Laburnum* sp.). För övrigt växer på entrésidan även enstaka större träd, bland annat en skogslönn (*Acer platanoides*), en naverlönn (*Acer campestre*), en hästkastanj (*Aesculus hippocastanum*), ett par oxlar (*Sorbus* sp.) samt ett par björkar (*Betula pendula*).

Mellan hotellbyggnaden och den långsträckt byggnaden i öst, som sannolikt en gång rymt 'Månsans krog', verkar förr ha funnits en öppen grusad gårdsplan. Synliga

spår efter planen har inte kunnat iakttas, men efter byggnaden verkar en källare av betong finnas kvar, som bör ha legat i byggnadens sydligaste ände (Figur 42). Direkt intill källaren växer bland annat en relativt stor lönn (*Acer platanoides*) samt flera stora och gamla prydnadsbuskar.

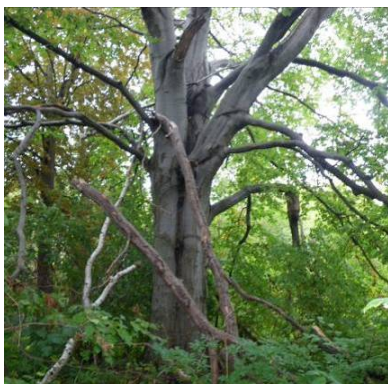
Figur 44. Källargrunden från syd-sydöst. Nergången till källaren är vänd mot väst, den spärras idag av en stor sten. Foto: Anna Andréasson 101217.

Figur 45. Till vänster exempel på en gammal och storvuxen prydnadsbuske i hotellets trädgård. Foto: Anna Andréasson 101020. Till höger metallstolpar och växtlighet vid hotellträdgårdens västra gräns mot handelsträdgården. Foto: Anna Andréasson 101020.

På hotellets södra sida fanns en större trädgård. Från den inglasade verandan löpte en relativt bred gång rakt söderut genom hela trädgården, som en central axel. Träden i trädgården verkar, att döma utifrån flygfotografiet från 1958, ha utgjorts av både barr- och lövträd. Ett par tre granar, sannolikt ädelgranar (*Abies* sp.), finns fortfarande kvar i den sydöstra delen.

Artrikedomen bland de vedartade växterna i den södra trädgården vid hotellet är fortfarande anmärkningsvärd, och omfattar både träd och buskar. Bland annat växer här stora och imponerande exemplar av ek (*Quercus* sp.), hästkastanj (*Aesculus hippocastanum*), bok (*Fagus sylvatica*), skogslönn (*Acer platanoides*), lind (*Tilia* sp.) samt mer än ett stort exemplar av robinia (*Robinia pseudoacacia*) och valnöt (*Juglans regia*). Bland buskarna noterades speciellt några stora och gamla exemplar av schersmin (*Philadelphus* sp.) och paradibuske (*Kolkwitzia amabilis*). I den rektangulära nedsänkning som finns i den sydöstra delen saknas större träd. Varför denna urschaktning gjorts, eller när detta skett, är oklart.

Figur 46. Överst till vänster en stor bok i hotellträdgårdens södra del. Överst till höger en storvuxen schersmin på ungefär samma plats, och nederst till vänster detaljbild kolkwitzia. Foto: Anna Andréasson 101020.

Figur 47. Centralt i södra delen av hotelletsträdgård finns en ställning av metallrör med oklar funktion. Möjligen kan den ha fungerat som stöd för växter men detta är osäkert. Fotografiet är taget mot sydväst, och i bakgrunden skymtar bland annat granarna i trädgårdens sydvästra hörn. Foto: Anna Andréasson 101217.

6. DISPONENTVILLAN

Byggnaden är uppförd 1905, och beboddes först av den danskfödde disponenten vid kalkindustrin, Julius Gad. Han kom till Klagshamn närmast från en anställning i Blekinge och skulle sätta sin prägel på orten under två årtionden. Gad lämnade Klagshamn 1920. Efter Gads tid skall huset enligt Bror Olsson ha bebotts av en familj som hette Beckman, och därefter, enligt Hans-Erik Grip, av en eller flera italienska familjer som flyttade till Sverige för att arbeta på Kockums. Användningen som personalbostad bör ha upphört när Kockums dotterbolag Laguna AB sålde hela området 1967. Byggnaden revs 1982.

Figur 48. Disponentvillan från norr. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Villan hade en våning, och en tämligen samlad planform med några utbyggnader. Taket var valmat med takkupor och takfönster, samt två, eller möjligen tre, skorstenar. Fasaderna var putsade och avfärgade i en ljus kulör eller kalkade. Taket var klätt med rött tegel. Ett mindre uthus finns markerat i trädgårdens nordöstra hörn, på den ekonomiska kartan från 1969 (Figur 5).

Fram till villan löpte en mindre infartsväg från norr förbi husets nordvästra sida. Att döma av ortofotot 1938-40 fortsatte vägen i ett tidigt skede till en grusad plan söder om byggnaden. Inget spår efter denna plan finns på ortofotot från 1971 (Figur 50). Däremot syns på ortofotot 1971 fortfarande en rak gång som löper rakt söderut från huset genom hela trädgården, och en annan mer vindlande gång ser ut att löpa ner mot trädgårdens sydvästra hörn där lämningen efter en grind mellan disponentvillans trädgård och handelsträdgårdsytan ännu finns kvar (delområde 4).

Figur 49. Detalj av vykort ca 1910 (Figur 37) T.v. Månsans krog (delområde 5) till höger disponentvillan från sydväst. Foto: Kvarndala Kulturhistoriska Förening.

Figur 50. Delområde 6, av gatukontoret inmätta bevarade strukturer inritade på ortofoto från 1971. De heldragna blå linjerna visar var man mätt in lämningar efter staket. Den röda rektangeln visar de inmätta lämningarna av en mindre husgrund i nordöst. Gröna streckade linjer markerar inmätta stigar som används idag.

Disponentvillans trädgård har avgränsats av trådnätstaket med metallstolpar i väster och med metallbågstolpar i söder. I det södra staketet finns i den sydvästligaste delen nära hörnet även rester efter en grind (Figur 51). Tittar man på ortofotot från 1971 ser det ut att gå en stig ner från huset till detta hörn. Den stiglämning som mättes in vid gatukontorets inventering passerar istället den plats där trädgårdens raka nord-sydliga gång en gång mötte staketet (Figur 50). Längst den södra gränsen växer idag också en hel del mindre träd, många med spår efter beskärning, bland annat björk (*Betula* sp.) och tysklönn (*A. pseudoplatanus*).

Figur 51. Delområde 6, till vänster trädgårdens avgränsning mot öst från sydöst. I mitten syns bland annat några av de äldsta oxlarna i den avgränsande trädgraden, och till vänster en av trädgårdens stora solitära idgranar. På fotot till höger syns trädgårdens avgränsning mot söder med grinden nära sydvästra hörnet. Träd och buskar växer på linje med det gamla staketet. I bakgrunden ett stort snöbärsbestånd som sträcker sig över gränserna mellan delområde 4, 5 och 6. Foto: Anna Andréasson 101217.

I norr har Disponentvillans trädgård avgränsats av ett trådnätstaket med stolpar i betong. Ett par betongstolpar står fortfarande kvar (Figur 51). Dekor och utformning skiljer sig något från de stolpar som omger Roslunds villa, men för övrigt är de relativt lika.

Troligen fanns ett staket med liknande betongstolpar även längs den västra gränsen, som senare ersatts med metallstolpar. Rester efter enstaka avslagna betongstolpar, där bara någon decimeter finns kvar, finns kvar på linje med metallstolparna. Gissningsvis är det stolparna som stod här som man nu finner i en hög på gränsen mellan disponentvillans och hotellets trädgårdar (Figur 52). Stolparna i högen har samma utformning som de som fortfarande står kvar i norr.

I öster har disponentvillans trädgård avgränsats av en trädrad, sannolikt i kombination med trådstaket och/eller klippt häck. Längs den östliga gränsen växer än idag tre stora, regelbundet placerade oxlar (*Sorbus* sp.) som med största sannolikhet utgör resterna efter denna trädrad (Figur 51). På jämna mellanrum mellan dem finns även regelbundet placerade mindre oxlar, som också kan härröra från den gamla trädraden, men som kanske mer sannolikt kan utgöra en senare gjord komplettering. När denna i så fall skett är dock svårt att säga.

Figur 52. Delområde 6. Till höger betongstolpe i trädgårdens norra kant. Till vänster borttagna staketstolpar i betong med geometrisk dekor, slängda i en hög vid gränsen mellan delområde 5 och 6. Foto: Anna Andréasson, t.v. 101217, t.h. 101020.

I den del av trädgården som låg norr om disponentvillan finns idag enligt gatukontorets inventering och inmätning stora exemplar av oxel (*Sorbus* sp.), björk (*Betula* sp.), lind (*Tilia* sp.), avenbok (*Carpinus betulus*), skogslönn (*Acer platanoides*) och ek (*Quercus* sp.). Björkarna verkar ha mer kopparfärgad bark än vanlig vårtbjörk (*B. pendula*). I den norra delen finns även många stora buskar, inte sällan placerade på rad ett par tillsammans. Här finns också resterna efter två ställningar som man haft sina tvättstreck uppspända mellan (Figur 53).

Figur 53. I norra delen av disponentvillans trädgård finns många stora träd och buskar. Här finns också resterna efter två ställningar som man haft tvättstreck mellan. De två motställda delarna liknar snarast fotbollsmål med två metallstolpar på sidorna och en överliggande träplanka. Foto: Anna Andréasson 101217.

Centralt i den sydvästra delen av trädgården finns tre av undersökningsområdets största och mest imponerande träd, i form av en bok (*Fagus sylvatica*), en robinia (*Robinia pseudoacacia*) och en naverlönn (*Acer campestre*), samt lite längre ner mot det sydvästra hörnet en stor skogslönn (*Acer platanoides*). Boken är det så kallade "trollträdet". Till dessa mycket stora träden i disponentvillans trädgård bör även den stora hästkastanjen (*Aesculus hippocastanum*) i det sydöstliga hörnet räknas. I trädgårdens centrala delar finns också en hel del andra relativt stora träd, strax sydöst om platsen där huset låg till exempel inom en relativt begränsad yta björk (*Betula* sp.), lind (*Tilia* sp.), tysklönn (*A. pseudoplatanus*), avenbok (*Carpinus betulus*) och idegran (*Taxus* sp.).

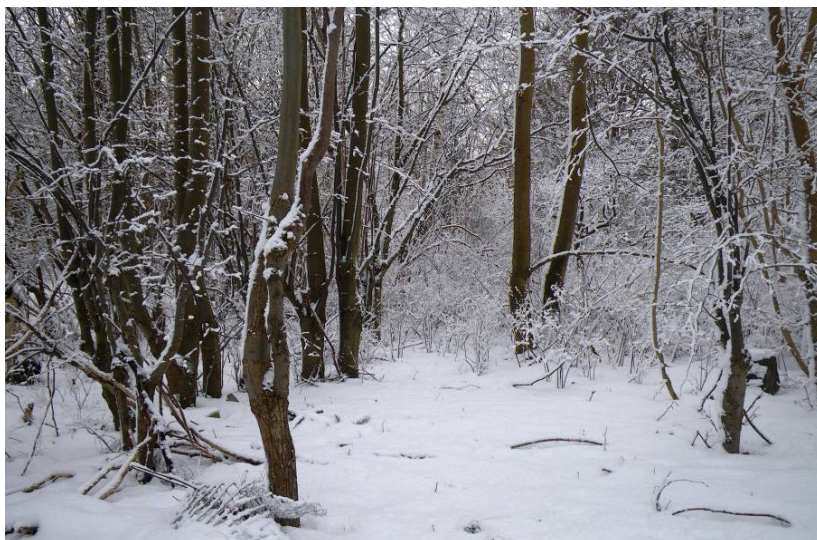

Figur 54. Södra delen av disponentvillans trädgård mot söder. Till vänster det s.k. "trollträdet". Till höger en robinia och strax intill den en idegran. Foto: Anna Andréasson 101020.

I den sydöstliga delen av disponentvillans trädgård finns, dolda bland stora mängder småträd, fortfarande ett antal fruktträd, sannolikt äppleträd (*Malus domestica*) (Figur 55) Längst ner mot gränsen i sydöst, öster om den raka centralgången, finns också en rundel med träd som visar tydliga tecken på att ha beskurits (Figur 56). Möjligen kan detta vara spåren av en berså, av samma typ som den som noterats inom delområde 3 (Figur 23). I anslutning till bersån, den centrala stigen, fruktträden etc. finns också ett antal stora prydnadsbuskar samt större bestånd av snöbär.

Figur 55. Ett av fruktträden i Disponentvillans trädgårds sydöstra del. På linje med och i anslutning till träden står fortfarande även buskar, av både nytto- och prydnadskaraktär, som hassel och schersmin. Foto: Anna Andréasson 101217.

Figur 56. I det sydöstra hörnet av Disponentvillans trädgård, strax innanför gränsen till handelsträdgården finns bevarade träd i en rundel som visar tydliga spår av beskärning, troligen resterna efter en berså (jfr. delområde 3). Foto: Anna Andréasson 101217.

7. VÄGEN SOM FÖLJER BYGRÄNSEN

Den raka vägen som löper i öst-västlig riktning direkt söder om den egentliga stationsparken fungerar idag som cykelväg. Förr var den däremot en betydligt mer trafikerad och använd väg, och både stationshotellet och disponentvillan hade sina infarter från denna.

Vägsträckningen sammanfaller med den gamla by- och sockengränsen mellan Tygelsjö och Västra Klagstorp. Den har med största sannolikhet varit en tydlig och markerad gräns i landskapet under mycket lång tid. Gränsen har först luckrats upp vid slutet av 1800-talet i samband med att kalkindustrin etablerades och orten Klagshamn bildades. Man byggde då på båda sidor, utan att ta hänsyn till någon gräns, men dess linje levde ändå kvar genom vägens sträckning.

Vägen har på båda sidor kantats av trädrader, något som framgår av äldre fotografier. Trädraderna ser ut att ha varit planterade ett par meter in i parken på nordsidan, respektive trädgårdarna på sydsidan. Att döma av de relativt få träd som

finns kvar idag har åtminstone delar av raderna bestått av hästkastanj (*Aesculus hippocastanum*) och oxel (*Sorbus sp.*).

Figur 57. Delområde 7, vägen som följer sockengränsen, foto mot väst. Till vänster syns närmast delområde 6, följt av 5, 4 och 2, samt till höger delområde 1. Foto: Anna Andréasson 101217.

8. STATIONSOMRÅDET

Järnvägen 'Västra Klagstorp – Tygelsjö järnväg', förkortat KTJ och till vardags kallad "Klagshamnsbanan" löpte mellan Klagshamn och Tygelsjö, med en station däremellan kallad Ängsholms station. Vid Tygelsjö station anslöt trafiken till Malmö - Trälleborgs järnväg. Klagshamns station låg direkt norr om den egentliga stationsparken. Järnvägen bekostades genom att diverse intressenter gick samman och skapade Västra Klagstorp - Tygelsjö järnvägsaktiebolag. Den stod färdig 1898 och fick stor betydelse för kalkindustrin.

Persontrafiken på banan lades ner 1927. Godstrafiken fortsatte, men minskade, bland annat därför att mycket av industrins produkter istället kunde skeppas ut via hamnen. Fram till 1936 sköttes järnvägen av kalkindustrins personal. År 1937 övergick skötseln av trafiken till personal från cementverket, och den reguljära godstrafiken upphörde officiellt 1939. Efter detta år transporterades endast sockerbeter på banan, fram till dess att också detta upphörde 1945. Banan lades officiellt ned 1963 och spåren togs upp. Det enda som idag finns kvar är själva stationsbyggnaden, som idag fungerar som privatbostad.

Figur 58. Klagshamns station från nordväst ca 1900. Mellan vagnar och stationsbyggnad skymtar hotellet. Foto: Nybergiska samlingen, Sveriges Järnvägmuseum.

Figur 59. Stationshuset från söder. Foto: Anne Richthoff 101020.

9. DEL AV GADS VÄG

Väster om undersökningsområdet sträcker sig i nord-sydlig riktning en väg som idag kallas Gads väg, efter disponent Julius Gad som bodde i disponentvillan (delområde 6) och var en inflytelserik person i Klagshamn under 1900-talets första årtionden. Studier av äldre kartmaterial kan dock visa att själva vägsträckningen funnits här åtminstone sedan mitten av 1800-talet. Vägen löpte då på Tygelsjöns marker i linje mellan strandmarken och ängsmarken, och tog slut vid bygränsen. Sannolikt tillkom sträckan mellan cykelvägen och Stinsens väg genom att vägen förlängdes mot norr in på Västra Klagstorps bys marker i samband med att järnvägen och järnvägsstationen anlades 1898.

Figur 60. Gads väg från söder. Till höger syns delområde 2 och 3, och längst bort skymtar delområde 1. Foto: Anne Richthoff 101020.

DEN GRÖNA KULTURMILJÖN – KORT SAMMANFATTANDE ANALYS

Föreliggande utredning är framförallt en historik med fokus på den gröna kulturmiljön. Det primära syftet har varit att samla bakgrundsmaterial som man kan ha

nytta av i det vidare arbetet med att förvandla området till en park med kulturhistorisk prägel. Mer djuplodande analys, värdering och diskussion, som varit en naturlig del av t.ex. en vårdplan, finns alltså inte med. Samtidigt har naturligtvis en del översiktliga iakttagelser gjorts under arbetets gång, som kanske kan vara till hjälp framöver. Här följer en kort redogörelse för dessa.

Trots att trädgårdarna och parken inom undersökningsområdet har förvildats under lång tid är attrikedomen ännu stor, framförallt bland de vedartade kulturväxterna. Denna rika "odlade mångfald" ger samtidigt goda förutsättningar för rik biologisk mångfald bland andra organismer, t.ex. insekter och fåglar.

De bevarade större träden och äldre buskarna är många, och förutsättningarna bedöms som goda att utifrån dessa skapa en bra stomme för en framtida park med kulturhistorisk förankring. Inom området finns ett flertal stora och gamla träd som skulle kunna tas fram och bli vackra solitärer, med en varsam och gradvis framröjning. Ett exempel är "trollträdet" och träden kring detta, men det finns även andra, t.ex. den stora boken i hotellträdgårdens södra del (Figur 46) och robiniorerna som översållas av vita blomklasar på våren och utgör ett lite exotiskt inslag.

Många av de äldre buskarna är också stora och imponerande individer, och bör betraktas med samma eftertanke som de stora och kanske jämnåriga träden. En fördel med att använda befintligt växtmaterial är att man direkt får sorter som säkert passar in i den kulturhistoriska miljön. Dessutom är stora och gamla exemplar av t.ex. schersmin, forsythia och paradibuske, som har så mycket tid investerade i sig, tacksamma inslag för att ge en kulturhistorisk och "gammeldags" känsla.

För att ta fram och restaurera de gamla träden och buskarna krävs viss specialkompetens. En stor fördel är om det praktiska arbetet kan ledas av en historiskt intresserad och kunnig arborist, eller person med motsvarande kompetens. Arbeta med restaurering, föryngring och omläggning av en äldre park kräver lika delar kulturhistoriska hänsynstaganden, hänsyn till själva växtmaterialet och "moderna" praktiska och estetiska hänsyn. Ett exempel är de gamla bokarna, som med sin tunna bark bör röjas fram gradvis för att inte få stamskador på grund av alltför snabb och stor solbelysning. Ett annat exempel är "trollträdet" som har spikar och andra skador samt graffiti som skulle behöva åtgärdas. Ett tredje är de gamla, knotiga fruktträden som fortfarande finns kvar t.ex. inom delområde 3 och 6 (Figur 27 & 55). Även dessa behöver restaureras och tas fram varsamt. Vidare behöver buskarna, efter urval och framtagande, föryngringsbeskäras och restaureras för att återfå sitt vackra utseende. När det gäller vissa träd, som t.ex. ädelgranar, kan det eventuellt visa sig omöjligt att återställa till ett utseende man vill ha. Kanske är då ett alternativ att, efter noggrann art och sortbestämning, undersöka möjligheterna att plantera nya av samma sort på samma plats. En viss inblandning av tidstypiska och rätt placerade barrträd är karakteristiskt och historiskt korrekt för området, och bidrar dessutom till en varierad och skyddad miljö för exempelvis fåglar.

Växtmaterialet är olika välbevarat inom olika delar av undersökningsområdet. I Figur 59 finns en översiktlig skiss som visar vilka ytor inom trädgårdarna som bedöms som mest attrika och välbevarade, framförallt när det gäller träd och buskar. Vid restaurering av dessa ytor, är det sannolikt bäst att börja med en första mer omfattande insats, där man tar bort all "sly" och mindre träd som man inte tror sig vilja bevara, men låter alla större träd, stora buskar samt övriga speciellt vackra träd/träddungar vara kvar. I nästa steg studerar man kvarvarande växter och strukturer noggrannare och planerar anläggning av gångar etc. Ytterligare träd och buskar kan därefter tas bort vid behov.

Utöver växterna finns ett antal bevarade strukturer, t.ex. husgrunder, stenpartier, trädcirklar, en jordkällare, samt gränserna mellan tomtarna, som ger viktiga bidrag till parkens speciella prägel. Man bör också vara beredd på att ytterligare strukturer sannolikt framkommer när röjningsarbetet påbörjas. Noggranna överväganden krävs innan något av detta tas bort, och målet bör vara att inkorporera så mycket som möjligt i den nya anläggningen.

När det gäller de gamla stigarna och gångarna har spåren idag hunnit bli mycket diffusa, men ortofotot från 1938-40 bör kunna ge en god utgångspunkt för anläggning av nya stigar efter äldre mönster. Ortofotot från 1938-40 bedöms överlag som en bra utgångspunkt för det framtida arbetet med parkens utformning, eftersom

det är taget under den tid då trädgårdarna bedöms ha varit som mest innehållsrika och välskötta.

Gränserna mellan de olika tomterna är av stort intresse om man vill betona områdets historia. Hur man väljer att markera dem är dock något som man måste diskutera vidare. Historiskt korrekta trädstaket är kanske inte en lösning som fungerar överallt men kanske kan man restaurera någon del. För tidsperioden 1938-40 föreslås i så fall trädstaket med en av de två typer av betongpelare som förekommer inom området. En välbevarad del som kan fungera som förebild finns t.ex. mellan delområde 2 och 3. Att ha kvar pelarna även utan trädstaket är också värt att överväga, liksom eventuell nyproduktion efter de befintliga förlagorna.

Handelsträdgården (delområde 4) är ett avvikande område, eftersom växtligheten här främst varit nyttobetonad med grönsaksland och möjligen frukt och bär. Läplanteringen med sin häck och poppelrad är mycket karaktäristisk och bör bevaras, men när det gäller själva ytorna skulle man t.ex. kunna överväga en mer öppen lösning t.ex. med klippt gräs som ett sätt att peka på tidigare användning.

Figur 59. Även om hela området innehåller rik och varierad växtlighet och intressanta spår finns några ytor bland trädgårdarna som utmärker sig som speciellt välbevarade. De mörkgrönt markerade betraktas som högst prioriterade. Inom dessa finns speciellt välbevarad växtlighet liksom intressanta strukturer. De ljusgrönt markerade betraktas som näst högst prioriterade, innehållsrika men eventuellt något mindre välbevarade. Skissen är ungefärlig, och tänkt som hjälp till start för en diskussion, inte något definitivt.

Referenser

Litteratur

- Hansson, Mille. 1989. Klagshamn ett sällsynt äventyr. i: Bager, E. & Håkanson, E. & Tyge, S. (Red.) *Västra Klagstorp och Klagshamn: två världar? en kyrkby – ett industrisambälle*. Oxie härads hembygdsförening, Vellinge.
- Falk, Ann-Britt & Jönsson, Lars & Forssblad, Dag & Persson, Jenny. 2007. *Svennedal: arkeologisk slutundersökning 2000 inom Hyllie medeltida bytomt, RAÄ 20, Hyllie socken i Malmö stad, Skåne län*. Rapport 2007:067. Enheten för arkeologi. Malmö kulturmiljö. Malmö.
- Priedits, Janis. 1996. Klagshamns cementfabrik och spår. i: *Spår – järnvägs musei vänners årsbok*, Gävle, s. 63-70..
- Reinsert, Anders. 1981. Kalkindustrin i Klagshamn. i: *Elbogen*. Malmö Fornminnesförenings Tidskrift. s. 97-107.
- Svenska järnvägsföreningen 1876-1926: minnesskrift*. 1926. Svenska järnvägsföreningen, Stockholm.
- Klagshamn-Västra Klagstorp. En dokumentärsamling om vårt samhälles historia*. 2006. Föreningen Klagshamns och Västra Klagstorps Historia.

Opublicerat material

- Ericsson, Jenny. 2009. Klagshamns ”stationspark”.
- Schlyter, Olga. 2009. Kulturhistorisk utredning. Cementfabriken och bangården i Limhamn. Dokumentation samt underlag till fortsatt planering.
- Fotografier från Kvarndala Kulturhistoriska Förenings samlingar.
- Fotografi från Nybergsska samlingen, Sveriges Järnvägsmuseum.

Muntliga uppgifter

- Grip, Hans-Erik. 2010. Kvarndala Kulturhistoriska Förening, Västra Klagstorp.
- Olsson, Bror. 2010. Kvarndala Kulturhistoriska Förening, Västra Klagstorp.

Kartmaterial

- Västra Klagstorp och Tygelsjö byars enskifteskartor 1804 respektive 1805.
- Rekognosceringskartan 1812.
- Sockenkartan 1853.
- Generalstabskartan 1860-tal.
- Häradskartan 1912.
- Ortofoto 1938-1940. GIS-centrum, Lunds Universitet.
- Ortofoto 1971.

Internetreferenser

- www.historiskt.nu
- www.PRO.se
- www.wikipedia.se
- www.skud.se

Årets rapporter

Lista över utgivna rapporter inom Malmö Museers rapportserie
Kulturavsenheten Rapport:

Kulturavsenheten Rapport 2011:001

Olga Schlyter

*Byggnadsantikvarisk utredning. Ljungmans i Limhamn.
Bebyggelsens kulturhistoriska värden. Fastigheten Gjuteriet 18 i
Malmö stad. Skåne län.*

Kulturavsenheten Rapport 2011:002

Anders Reisnert och Helena Nilsson

*Antikvarisk rapport. Hippodromteatern – återmontering av
skulpturer. Fastigheten von Conow 42 i Malmö stad. Skåne län.*

Kulturavsenheten Rapport 2011:003

Anders Reisnert

*Antikvarisk rapport. Landskrona citadell – nytt sophus vid
Materialgården. Fastigheten Citadellet i Landskrona kommun.
Skåne län.*

Kulturavsenheten Rapport 2011:004

Anders Reisnert och Eva Wängelin

*Antikvarisk rapport. Borgeby slott – tillvägagångssätt vid
läggning av temporärt trädäck i befintlig gödselstad. Fastigheten
Borgeby slott, Borgeby 23:6 /Borgeby socken i Lomma kommun,
Skåne län*

Kulturavsenheten Rapport 2011:005

Maria Hellqvist, Helena Nilsson och Olga Schlyter

*Antikvarisk rapport. Ribersborgs kallbadhus – installation av
luftvärmepumpar samt ny belysning på landbrygga. Fastigheten
Limhamn 10:3 och 11:280 i Malmö stad, Skåne län*

Kulturavsenheten Rapport 2011:006

Anders Reisnert

*Antikvarisk rapport. Kronetorps mölla – sanering av hussvamp.
Fastigheten Arlöv 7:16 i Burlövs socken, Burlövs kommun, Skåne
län*

Kulturavsenheten Rapport 2011:007

Anders Reisnert

*Antikvarisk rapport. Kronetorps mölla – renovering av
müllarebostaden. Fastigheten Arlöv 7:16 i Burlövs kommun, Skåne
län*

Kulturavsenheten Rapport 2011:008

Olga Schlyter

*Antikvarisk rapport. Malmö stadsteater – montering av skylt på
teaterrestaurangen. Fastigheten Teatern 4 i Malmö stad, Skåne län*

Kulturavsenheten Rapport 2011:009

Anders Reisnert

*Antikvarisk rapport. Kronetorps mölla – utvändig renovering
Fastigheten Arlöv 7:16 i Burlövs kommun, Skåne län*

Kulturavsenheten Rapport 2011:010

Anders Reisnert och Pia Gunnarsson Wallin

*Byggnadshistorisk dokumentation. Skånegården – Västra längan
Bunkeflostrand 9:8 i Malmö stad, Skåne län*

Kulturavsenheten Rapport 2011:011

Anna Andréasson och Pia Gunnarsson Wallin

*Antikvarisk utredning. Klagshamns stationspark – Spår efter park
och trädgårdar i anslutning till Klagshamns station. Fastigheterna
Lastbryggan 1 och Klagshamn 49:82 i Malmö stad, Skåne län*

Bilagor

Bilaga 1 Ortofoto 1938-40.

Bilaga 2 Inmätta träd och kulturlämningar på ortofoto från 1971.

Bilaga 3 Inventering av träd 2010 fördelat på växtfamiljer.

FÖRKLARINGSTEXT	
ABIES, TAXUS, PICEA	(14)
ACER	(360)
AESCULUS	(11)
BETULA	(77)
CARPINUS	(11)
CORNUS	(1)
CORYLUS	(19)
CRATAEGUS	(4)
FAGUS	(11)
FRAXINUS	(19)
JUGLANS	(2)
LABURNUM	(19)
MALLUS	(4)
POPULUS	(178)
PRUNUS	(2)
QUERCUS	(9)
ROBINIA	(27)
SALIX	(11)
SORBUS	(21)
TILIA	(82)
ULMUS	(28)

Stationsparken i Klagshamn Trädinventering 2010